

Яворська В. Г.

*к.ю.н., доц., завідувач кафедри права
Львівського інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

Конопада С. Р.

*студент другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 081 «Право»
Львівського інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ОСОБИСТОЇ СВОБОДИ

Початок дослідження вказаної категорії злочинів відмічається при визначенні злочинів проти волі в Київській Русі. Так, в договорі князя Олега з Візантією, який прийнято в 911 р. передбачено злочин викрадення руського челядина (ст. 12) [1, с. 13], пізніше в договорі князя Ігоря з Візантією, що прийнятий вже у 944 р. визначено обернення русичами в рабство грека, який знаходився на кораблі, який потрапив у катастрофу (ст. 9) [1, с. 39]. Проте, думки науковців з приводу віднесення такого злочину до злочинів проти волі не досягли єдності [2, с. 25]. Якщо деякі вчені трактують вказаний злочин з погляду позбавлення волі, то інші вчені називають його захистом прав у сфері майна.

Проте, в договорі 944 р. зустрічається норма, яка вказує на злочини проти волі, зокрема: «якщо знайдуть руські грецький корабель, викинутий де-небудь на берег, нехай не завдають йому шкоди; якщо ж хтось візьме з нього що-небудь, або оберне будь-яку людину (з цього корабля) в рабство або уб'є, то буде покараний згідно з руським і грецьким звичаєм» [1, с. 39]. Така норма вказує на викрадення людини, тому дослідники називають її першою згадкою про такий злочин в кримінальному праві нашої держави і це повністю виправдано [3, с. 100].

Злочини проти волі, честі та гідності особи згадуються в Литовських статутах 1529, 1566 та 1588 років. Наприклад зустрічається цікава норма, що: «кожна з них за порадою своїх друзів має вільно вийти за того, за кого схоче» [4, с. 232]. Вказана норма запроваджена до КК України порівняно недавно, проте в історії кримінального законодавства згадується давно.

Вказані юридичні документи називали відповідальність у випадку викрадення отчича або челядника [5, с. 406-407], проте злочин знову відмічався майновим характером з призначенням покарання у вигляді штрафу і повернення викраденого майна.

В Соборному Уложенні 1649 р. вказано норму про відповідальність за викрадення жінки з її будинку. Тепер кваліфікація відбувалась за злочини проти волі та передбачено за вчинення злочину смертну кару [6, с. 249].

В Артикулі військовому Петра I 1715 р. вказано норму про відповідальність за посягання на особисту свободу людини та визначено, що «якщо хтось людину вкраде і продасть, йому належить, якщо буде доведено, голову відрубати» [7, с. 362]. Таким чином, відмічаємо збереження норми про смертну кару за викрадення людини в історичних юридичних документах.

У юридичному документі «Права, за якими судиться малоросійський народ» 1743 р. знову передбачено кримінальну відповідальність за злочини проти свободи [8, с. 424-425]. Передбачено відповідальність за протиправне ув'язнення, при якому морили голодом, били або іншим чином знущалися [9, с. 357].

В 1845 р. запроваджується Уложення про покарання кримінальні та виправні, яке передбачає норми про злочини проти волі, честі та гідності особи в різних нормах, що поєднуються в одну систему злочинів [10, с. 69]. Застосування таких норм ускладнене з позиції такої структури та побудови.

Незаконне позбавлене волі відмічається такими властивостями:

- 1) протиправність позбавлення волі;
- 2) використання насильства у випадку позбавленні іншої особи свободи;
- 3) наявність мотиву незаконного позбавлення свободи [11, с. 375-376].

Такий злочин відмічається залежністю від часу, напротязі якого позбавили волі людину. Крім простих складів злочинів такого виду називались кваліфіковані склади таких злочинів. До таких ознак відносили образу затриманого, катування, мучення, хвороба чи смерть потерпілого та інші [12, с. 792-793]. Визначалось позбавлення волі з застосуванням насильства, при викраденні коней, перешкоджання пересуванню потерпілого [12, с. 793].

Вказане Уложення 1845 р. з юридичної точки зору прогресивно називало об'єкт вказаних злочинів, що позитивно вплинуло на захист потерпілих від такого злочину. Проте, норми вказаного документу містять недоліки у вигляді наявності таких норм у різних розділах такого Уложення та казуальний характер, що збереглося у наступних виданнях [13].

В Кримінальному уложенні від 22 березня 1903 р. норми про злочини проти волі збереглися, але вдосконалено техніку побудови самих норм права. Новими у вказаному документі називають норми права про примушування та погрози і про порушення недоторканності житла.

Кваліфікованими видами названого злочину відмічають:

- 1) вчинення такого злочину проти матері, батька або висхідного родича;
- 2) вчинення злочину проти священнослужителя при здійсненні таким богослужіння або духовної треби;
- 3) службової особи при виконанні такою службових обов'язків [14, с. 101].

КК Австрійської імперії 1852 р., що поширювався на частину земель нашої держави передбачав настання кримінальної відповідальності за вчинення таких злочинів:

- викрадення людини для передання іноземній державі;
- викрадення людини для надання іноземної армії солдатами;
- протиправне позбавлення волі;
- використання людини як раба;
- викрадення жінки;
- примушування;
- небезпечні погрози [15, с. 35-40].

В КК УРСР 1960 р. передбачено такі види злочинів проти волі:

- незаконне позбавлення волі;
- викрадення чужої дитини.

Торгівля людьми визначена в законодавстві у 1998 році [16, с. 156]. В ч. 1 ст. 124-1 КК України такий злочин пояснювався з позиції відкритого або таємного заволодіння людиною, яке пов'язане із законним або незаконним переміщенням за згодою чи без згоди особи через державний кордон України або без такого для подальшого продажу або іншої оплатної передачі з метою сексуальної експлуатації, використання в порнобізнесі, втягнення у злочинну діяльність, залучення в боргову кабалу, усиновлення в комерційних цілях, використання у збройних конфліктах, експлуатації її праці.

У випадку вчинення такого злочину передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк від трьох до восьми років з конфіскацією майна або без такої [17].

В КК України 2001 року передбачено відповідальність за злочини проти волі, честі та гідності особи. В такий період часу КК України налічував шість статей, до яких відносили:

- «Незаконне позбавлення волі або викрадення людини»;
- «Захоплення заручників»;
- «Підміна дитини»;
- «Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо передачі людини»;
- «Експлуатація дітей»;
- «Незаконне поміщення в психіатричний заклад».

Пізніше, в 2009 р. КК України внесено склад злочину «Використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом» [18], в 2017 р. «Примушування до шлюбу» [19], у 2018 р. «Насильницьке зникнення». Тому злочини проти волі, честі та гідності особи налічують дев'ять злочинів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Памятники русского права. Выпуск первый / под ред. проф. С. В. Юшкова. Москва : Государственное издательство юридической литературы, 1952. XVI+287 с.
2. Блажнов А. Г. Незаконное лишение свободы: уголовно-правовой аспект : дисс.... канд. юрид. Наук : 12.00.08. Омск, 2005. 165 с.
3. Андрушко А. В. Генезис законодавства про кримінальну відповідальність за злочини проти особистої свободи людини (X-XVIII століття). *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2017. № 6-1 (28). С. 99-103.
4. Статути Великого князівства Литовського : у 3-х т. Т. I. Статут Великого князівства Литовського 1529 року / за ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. Одеса : Юридична література, 2002. 464 с.

5. Статути Великого князівства Литовського : у 3-х т. Т. II. Статут Великого князівства Литовського 1566 року / за ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. Одеса : Юридична література, 2003. 560 с.
6. Российское законодательство X-XX веков : в 9 т. Т. 3. Акты Земских соборов. Москва : Юрид. лит., 1985. 512 с.
7. Российское законодательство X-XX веков : в 9 т. Т. 4. Законодательство периода становления абсолютизма. Москва : Юрид. лит., 1986. 512 с.
8. Бойко І. Й. Історія правового регулювання цивільних, кримінальних та процесуальних відносин в Україні (IX–XX ст.) : навч. посіб. Львів : ВЦ ЛНУ імені Івана Франка, 2014. 904 с.
9. Права, за якими судиться малоросійський народ 1743 року / за ред. Ю. С. Шемшученка. Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 1997. 547 с.
10. Андрушко А. В. Розвиток законодавства про кримінальну відповідальність за злочини проти особистої свободи людини (XIX-поч. XXI ст.). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2017. Вип. 29. Том 2. С. 68-73.
11. Бѣлогриць-Котляревскій Л. С. Учебникъ русскаго уголовного права. Общая и особенная части. Кіевъ ; Петербургъ ; Харьковъ : Южно-Русское Книгоиздательство Ф. А. Іогансона, 1904. IV+618 с.
12. Уложеніе о наказаніяхъ уголовныхъ и исправительныхъ. Санкт-Петербургъ : Въ Типографіи Второго Отдѣленія Собственной Его Императорскаго Величества Канцеляріи, 1845. 898+XVII с.
13. Уложеніе о наказаніяхъ уголовныхъ и исправительныхъ 1885 года. Санкт-Петербургъ : Издано Н. С. Таганцевымъ, 1892. 796 с.
14. Уголовное уложеніе. Высочайше утвержденное 22 марта 1903 г. Санкт-Петербургъ : Сенатская типографія, 1903. VII+144 с.

15. Ustawa karna z dnia 27 maja 1852 r. Lwów: Dr. Maksymiljan Bodek, Księgarnia Nakładowa, 1929. 192 s.

16. Голина В. В. Преступления против свободы воли личности: криминологическая характеристика и проблемы предупреждения. *Злочини проти особистої волі людини: збірник матеріалів науково-практичного семінару* (Харків, 19-20 верес. 2000 р.) / під ред. В. В. Сташиса. Харків : Книжкове видавництво «Лествиця Марії», 2002. С. 155-161.

17. Кримінальний кодекс України від 28 грудня 1960 р. (з наступними змінами і доповненнями) / Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2001-05#Text>. (дата звернення : 23.09.2021).

18. Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально- процесуального кодексів України щодо використання дитини для жебракування» від 15 січня 2009 р. № 894-VI. *Законодавство України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/894-17#Text>. (дата звернення : 23.09.2021).

19. Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» від 6 грудня 2017 р. № 2227-VIII. *Законодавство України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2227-19#n57>. (дата звернення : 23.09.2021).